

נחלת שניים וחצי השבטים, המזבח בעבר הירדן – יהושע פרק כ"ב

(מספר שיעורים לפי המתווה: 2)

פתיחה:

לאחר סיום כיבושי יהושע וחלוקת הנחלות לכל השבטים, ניתן לומר ששניים וחצי השבטים עמדו בהבטחתם, והם יכולים לשוב למשפחותיהם ולנחלתם שבעבר הירדן המזרחי. יהושע ועם ישראל נפרדים מהם, אך פרידה זו מציבה אתגרים בפני העם. שניים וחצי השבטים מקימים מזבח, שבמהלך הפרק תתברר משמעותו.

עיון בפסוקים:

לאחר סיום הכיבושים וחלוקת הנחלות, קרא יהושע לבני שבטי ראובן, גד וחצי המנשה:

א. אַז יִקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לְרְאוּבֵנִי וְלְגָדִי וְלְחֻצֵי מִטֵּה מְנַשֶּׁה

הוא עומד להיפרד מהם לאחר שקיימו את הבטחתם. נחזור עם התלמידים לפרק א', ונקרא שם שוב את הדו-שיח בין יהושע לבין שניים וחצי השבטים, שבו יהושע הזכיר להם את התחייבותם למשה, והם חזרו על הבטחתם לעמוד במחויבות זו.

נשאל את התלמידים: מה, לדעתכם, יאמר להם יהושע לקראת הפרידה?

לאחר שנשמע את רעיונות התלמידים, נקרא ברצף את פסוקים ב'-ו', ונבקש מהתלמידים לשים לב לנושאים שמעלה יהושע, והתלמידים יוכלו לבדוק אם "קלעו" בהשערותיהם:

ב. וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אַתֶּם שְׁמַרְתֶּם אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה אֲתָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד ה' וַתִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי לְכָל אֲשֶׁר צִוִּיתִי

אֲתָכֶם. ג. לֹא עֲזַבְתֶּם אֶת אֲחֵיכֶם זֶה יָמִים רַבִּים עַד הַיּוֹם הַזֶּה וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמַרְת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם

– שבח על כך שעמדו בהבטחתם למשה - שמעו בקול יהושע, ולא עזבו את אחיהם.

ד. וַעֲתָה הִנֵּיחַ ה' אֱלֹהֵיכֶם לְאֲחֵיכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם וַעֲתָה פָּנוּ וּלְכוּ לָכֶם לְאֶהְלִיכֶם אֶל אָרֶץ אַחֲזַתְכֶם

אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד ה' בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן – הַנַּחֲיָה לִלְכַת לְנַחֲלַתְכֶם.

ה. רַק שְׁמְרוּ מְאֹד לַעֲשׂוֹת אֶת הַמִּצְוָה וְאֶת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה אֲתָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד ה' לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם

וּלְלַכֵּת בְּכָל דַּרְכָיו וּלְשַׁמֵּר מִצְוֹתָיו וּלְדַבְּקָה בּוֹ וּלְעֲבֹדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם – אזהרה לשמור את

המצוות. נפנה את תשומת לב התלמידים לכך שיהושע משתמש במילים מתוך פרשת "והיה אם שמוע". יהושע משתמש בלשון התורה, במילים שמוכרות לשומעים ושמזכירות להם את ציווי התורה.

ו. וַיְבָרְכֶם יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׁלַחֶם וַיֵּלְכוּ אֶל אֶהְלִיחֶם

מדוע חשוב ליהושע להזהיר עכשיו את שניים וחצי השבטים שישמרו את המצוות? האם הוא חושש

ממשהו? – נראה שמכיוון ששניים וחצי השבטים יהיו עכשיו מנותקים משאר העם ורחוקים

מהמשכן, הם צריכים תשומת לב מיוחדת שלא להתנתק, חלילה, מעבודת ה'.

הפסוק הבא מזכיר לנו את העובדה, ששבט מנשה מתפצל לשני חלקים, ואז ממשיך הכתוב בדברי

יהושע לשבטים לפני הפרידה:

ז. וְלְחֻצֵי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה נָתַן מֹשֶׁה בְּבִשּׁוֹן וְלְחֻצֵי נָתַן יְהוֹשֻׁעַ עִם אֲחֵיהֶם בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָה וְגַם כִּי שְׁלַחֶם

יְהוֹשֻׁעַ אֶל אֶהְלִיחֶם וַיְבָרְכֶם.

ח וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לֵאמֹר בְּנִקְסִים רַבִּים שׁוּבוּ אֶל אֶהְלִיכֶם וּבְמִקְנֶה רַב מֵאֵד בְּכֶסֶף וּבְזָהָב וּבְנִחְשֹׁת וּבְבִרְזֵל וּבְשִׁלְמוֹת הַרְבֵּה מֵאֵד חִלְקוּ שְׁלַל אֵיבֵיכֶם עִם אַחֵיכֶם

למורה: הפרשנים חלוקים בשאלה למי כוונו הדברים בפסוק ח' - לחצי שבט מנשה בלבד או גם לראובן וגד, וכן בשאלה – עם מי עליהם להתחלק בשלל. אנחנו מציעים להסביר כאן על פי מצודת דוד, שאומר שהדברים כוונו לכל שניים וחצי השבטים, וחלוקת השלל היא עם:

”הם אשר נשארו בעבר הירדן לשמור הנשים והטף והרכוש.”

שניים וחצי השבטים פונים לדרכם:

ט וַיָּשׁוּבוּ וַיֵּלְכוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וְחֻצֵי שֵׁבֶט הַמְּנַשֶּׁה מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִשְׁלַח אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן לְלַכֵּת אֶל אֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶל אֶרֶץ אַחֲזֵתָם אֲשֶׁר נֶאֱחָזוּ בָּהּ עַל פִּי ה' בְּיַד מֹשֶׁה וְאִז קוֹרָה הַדָּבָר הַבֹּא:

י וַיָּבֵאוּ אֶל גְּלִילוֹת הַיַּרְדֵּן אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבִנוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וְחֻצֵי שֵׁבֶט הַמְּנַשֶּׁה שָׁם מִזְבַּח עַל הַיַּרְדֵּן מִזְבַּח גָּדוֹל לַמְּרָאָה

כאשר הם מגיעים לגלילות הירדן – גדות הירדן - לפני שהם חוצים את הירדן, בצד של ארץ כנען, הם בונים מזבח גדול. מדוע? אין כאן הסבר. נמשיך לקרוא, ולאט לאט נבין.

יא וַיִּשְׁמְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֹמֶר הַנָּה בָּנוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וְחֻצֵי שֵׁבֶט הַמְּנַשֶּׁה אֵת הַמִּזְבֵּחַ אֶל מוֹל אֶרֶץ כְּנָעַן אֶל גְּלִילוֹת הַיַּרְדֵּן אֶל עֵבֶר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. יב וַיִּשְׁמְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְהָלוּ כָּל עַדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלַח לְעִלּוֹת עֲלֵיהֶם לְצַבֵּא

מדוע בני ישראל רצו לצאת להילחם בהם?

בני ישראל פירשו את בניית המזבח כעבודה זרה, כהתנתקות מהמשכן בשילה ומעם ישראל. הנה, החששות של יהושע מתממשים כל כך מהר!

אך לפני שעלה למלחמה נגד שניים וחצי השבטים, החליט העם לשלוח אליהם משלחת שתברר את העניין. חברי המשלחת היו ההנהגה הרמה ביותר של עם ישראל – פנחס בן אלעזר הכהן ונשיאי השבטים (מעניין שיהושע אינו חבר במשלחת. אנו רואים כאן יוזמה של העם, הנהגה מתוך העם).¹

יג וַיִּשְׁלְחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל בְּנֵי רְאוּבֵן וְאֶל בְּנֵי גָד וְאֶל חֻצֵי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה אֶל אֶרֶץ הַגִּלְעָד אֵת פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן. יד וַעֲשָׂרָה נְשָׂאִים עִמּוֹ נְשִׂיא אֶחָד נְשִׂיא אֶחָד לְבֵית אָב לְכָל מִטּוֹת יִשְׂרָאֵל וְאִישׁ רֹאשׁ בֵּית אֲבוֹתָם הֵמָּה לְאֶלְפֵי יִשְׂרָאֵל

משלחת זו מגיעה, ומביעה את הזעזוע מבניית המזבח:

טו וַיָּבֵאוּ אֶל בְּנֵי רְאוּבֵן וְאֶל בְּנֵי גָד וְאֶל חֻצֵי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה אֶל אֶרֶץ הַגִּלְעָד וַיְדַבְּרוּ אֲתָם לֵאמֹר טז כֹּה אָמְרוּ כָּל עַדַת ה' מֶה הַמַּעַל הַזֶּה אֲשֶׁר מַעַלְתֶּם בְּאֵלֵי יִשְׂרָאֵל לְשׁוּב הַיּוֹם מֵאַחֲרֵי ה' בְּבִנּוֹתְכֶם לָכֶם מִזְבֵּחַ לַמְּרָדְכֶם הַיּוֹם בְּה'

¹ אמנם התלמידים טרם למדו את חומש במדבר, אך יש להניח שדמותו של פנחס כקנאי, מוכרת לחלק מהתלמידים. ניתן לעמוד כאן על כך שמעשה קנאותו של פנחס היה מעשה חד פעמי, וכאן הוא מופיע דווקא כפועל במתינות, וכעומד בראש משלחת שבאה לברר דברים בדרכי שלום.

נשאל את התלמידים: היכן כבר פגשנו בספר יהושע את המילה "מעל"? – בסיפור עכן. גם כאן, כמו אצל עכן, נראה שיש מעילה באמון של ה' ושל העם, מרד, חטא כבד. הקישור לסיפור עכן חשוב, כי המשלחת עצמה מזכירה אותו בהמשך.

יז המעט לנו את עון פעור אשר לא הטהרנו ממנו עד היום הִזָּה וְהִי הַנֶּגֶף בְּעֵדַת ה'

לא נתעמק בפסוק זה, כי התלמידים טרם למדו את חומש במדבר. נסביר רק, שהמשלחת מזכירה חטא של עבודה זרה שחטאו בני"י במדבר ושבעקבותיו נענשו במגפה קשה. נקרא את הפסוקים הבאים, ונראה את הטענות שמעלה המשלחת:

יח ואתם תישבו היום מאחרי ה' והיה אתם תמרדו היום בה' ומחר אל כל עדת ישראל יקצף

נשאל את התלמידים: אילו סיפורים בתנ"ך אתם מכירים, שבהם כל העם נענש למרות שרק חלק חטאו? (סיפור עכן / בסיפור קורח, ה' רצה להעניש את כל העם)

יט ואף אם טמאה ארץ אחרתכם עברו לכם אל ארץ אחרת ה' אשר שכן שם משפן ה' והאחזו בתוכנו

ויבה' אל תמרדו ואתנו אל תמרדו בבנותכם לכם מזבח מפלגדי מזבח ה' אלקינו

כאן מעלה המשלחת השערה, שאולי השבטים בנו את המזבח מתוך תחושה שהאזור שלהם טמא, מכיוון שאין בו מרכז דתי (כמו המשכן). תחושת הערבות ההדדית של עם ישראל הייתה כה חזקה, האחדות הייתה חשובה בעיניהם, עד כדי כך שכל שבט הסכים להקטין את נחלתו ולתת ממנה לשניים וחצי השבטים! העיקר שלא ימרדו בה'. והמשלחת מסיימת בתזכורת כואבת:

כ הלא עכן בן זרח מעל מעל בחרם ועל כל עדת ישראל היה קצף והוא איש אחד לא גוע בעונו

מכיוון שבפסוק על בניית המזבח לא הופיע הסבר מדוע בנו אותו, הרי שגם אנחנו, הקוראים, במתח, ואיננו יודעים מדוע בנו אותו שניים וחצי השבטים, וכיצד יגיבו להאשמות הקשות. נקרא:

כא ויענו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה וידברו את ראשי אלפי ישראל

נקרא את החלק הראשון של פסוק כ"ב, ונשאל את התלמידים האם לדעתם יש כבר כאן כיוון כדי להבין האם אכן התכוונו שניים וחצי השבטים למרוד בה' ולעבוד עבודה זרה, או לא:

א-ל אלקים ה' א-ל אלקים ה' הוא ידע וישראל הוא ידע

הם פותחים בהכרזה שה' הוא האלוקים, וחוזרים פעם נוספת על הצהרה זו. נראה, אם כן, שאין בכוונתם למרוד בה'! הם גם אומרים – ה' יודע את כוונתנו (שטהורה היא), ותיכף נסביר אותה, וגם עם ישראל ידע. הם ממשיכים:

אם במרד ואם במעל בה' אל תושיענו היום הִזָּה. כג לבנות לנו מזבח לשוב מאחרי ה' ואם להעלות

עליו עולה ומנחה ואם לעשות עליו זבחי שלמים ה' הוא יבקש

אם כוונתנו רעה – ה' כבר יעניש אותנו. כמובן, במילים אלה הם מתכוונים להכחיש מכול וכול שכוונתם למרוד בה'. אין כוונת מרד, ואין כלל כוונה להקריב קרבנות על המזבח הזה. אם כן, בשביל מה הם בנו אותו?

כד ואם לא מדאגה מדבר עשינו את זאת לאמר מחר יאמרו בניכם לבנינו לאמר מה לכם ולה' אלקי ישראל.

המזבח נבנה לא כדי להתנתק מעם ישראל, אלא בדיוק להיפך! מתוך חשש להתנתק. מחשש ש"מחר", כלומר – בעתיד, עם ישראל יטען, ששניים וחצי השבטים אינם חלק מעם ישראל.

והם ממשיכים ומסבירים, שהמזבח אינו מיועד להקרבת קרבנות, אלא הוא בתבנית המזבח שבמשכן דווקא, כדי להראות את הקשר למשכן שבשילה.

כה וגבול נתן ה' בינינו וביניכם בני ראובן ובני גד את הירדן אין לכם חלק בה' והשביתו בניכם את בנינו לביתי? ר'א את ה' כו ונאמר נעשה נא לנו לבנות את המזבח לא לעולה ולא לזבח. כז כי עד הוא בינינו וביניכם ובין דרותינו אחרינו לעבד את עבדת ה' לפניו בעלותינו ובבחינו ובשקמינו ולא יאמרו בניכם מחר לבנינו אין לכם חלק בה'. כח ונאמר והיה כי יאמרו אלינו ואל דרותינו מחר ואמרנו ראו את תבנית מזבח ה' אשר עשו אבותינו לא לעולה ולא לזבח כי עד הוא בינינו וביניכם.

והם מסיימים שוב בהכחשה:

כט חלילה לנו ממנו למרד בה' ולשוב היום מאחרי ה' לבנות מזבח לעלה למנחה ולזבח מלבד מזבח ה' אלקינו אשר לפני משכןנו

המלבי"ם טוען שמיקום המזבח וגודלו מוכיחים שהוא לא נועד להיפרדות ולא להקרבת קרבנות:

"סיפר כי בנו את המזבח בצד של כנען שהיא בצד הירדן המערבי, וזה מעיד עליהם שלא היה דעתם להיפרד מישראל שאם כן היו בונים בצד המזרחי, זאת שנית שתבניתו היה מעיד עליו שנבנה רק למראה לא לעולה וזבח, כי היה גבוה מאוד בלא מעלות עד שנראה שלא היה רצון הבונים להקריב עליו רק לעשות אות וזכר וציון."

המשלחת משתכנעת:

ל וישמע פינחס הכהן ונשיאי העדה וראשי אלפי ישראל אשר אתו את הדברים אשר דברו בני ראובן ובני גד ובני מנשה וייטב בעיניהם. לא ויאמר פינחס בן אלעזר הכהן אל בני ראובן ואל בני גד ואל בני מנשה היום ידענו כי בתוכנו ה' אשר לא מעלתם בה' המעל הזה אז הצלתם את בני ישראל מיד ה' נשים לב: העובדה שלא מרדו - מתפרשת כ"הצלה" של העם, וזה מדגיש שוב את העובדה, שאילו היו חלילה, מורדים, הם היו פוגעים לא רק בעצמם אלא בכל העם.

לב וישב פינחס בן אלעזר הכהן והנשיאים מאת בני ראובן ומאת בני גד מארץ הגלעד אל ארץ כנען אל בני ישראל וישבו אותם דבר. לג וייטב הדבר בעיני בני ישראל ויברכו אלקים בני ישראל ולא אמרו לעלות עליהם לצבא לשחת את הארץ אשר בני ראובן ובני גד ישבים בה הפרק מסתיים בקריאת שם למזבח על ידי בני גד ובני ראובן:

לד ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח כי עד הוא בינתינו כי ה' האלקים

הצעות להמחשה ולפעילות בכתה.

- לאחר קריאת פסוק ט' – שניים וחצי השבטים פונים לדרכם - ניתן לתלמידים לכתוב את מחשבותיהם של אנשים משניים וחצי השבטים בדרכם חזרה. על מה הם חושבים? מה משמח אותם? מה מעציב אותם? למה הם מצפים? מפני מה הם חוששים? ניתן לכתוב זאת כרב-שיח בין מספר אנשים, או כקומיקס עם בועות מחשבה. כתיבה זו תוכל לעזור אחר כך בהבנת המניעים שלהם להקמת המזבח.

- ניתן להציג את השיחה בין המשלחת לבין שניים וחצי השבטים. חברי המשלחת יכולים לשים על עצמם סמל – כל אחד איזה שבט הוא מייצג. כל דובר יציג טענה אחת, בלשון הפסוקים או במילים שלו.
- כדאי לבקש מהתלמידים לנסות להיזכר במקרה שבו הם היו בטוחים שהצד השני טועה/אשם, ושיחה בין הצדדים פתרה את הבעיה ומנעה מריבה. התלמידים יספרו בעל פה או בכתב.

שימוש במפה

בתחילת לימוד הפרק ובסופו, כדאי להראות לתלמידים במפה ולהזכיר להם היכן נמצאת נחלת שניים וחצי השבטים - לאן הם עומדים לחזור. אפשר להיעזר במפת נחלת שניים וחצי השבטים באתר דעת:

<http://www.daat.ac.il/yehoshua/maps/01.htm>

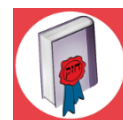

מסרים והפנמה:

- חשיבות העמידה בהבטחות- שניים וחצי השבטים עמדו בהבטחתם, והפרק נפתח בדברי שבח להם מפי יהושע.
- חלוקת השלל גם עם אנשי העורף מלמדת, שיש להעריך כל אחד שתורם חלק למאמץ משותף, ולא רק את מי שנמצא בתפקידים ה"נוצצים", אלא גם את מי שעושה את מלאכתו נאמנה בעורף, מאחורי הקלעים.
- ערך הערבות ההדדית – עם ישראל אינו מוכן לתת לחלק מהעם להתנתק. כולם אחראים לגורל כולם.
- עריכת בירור יכולה לפתור אי הבנות ולמנוע מאבקים מיותרים – ההחלטה לשלוח משלחת ולא לצאת מיד למלחמה, מנעה מלחמת אחים שיסודה בהבנה מוטעית.

סיכום:

בפרק זה ראינו את חזרת שניים וחצי השבטים לעבר הירדן המזרחי. חזרה זו לוותה בחששות הן מצדם והן מצד יהושע ושאר עם ישראל. המבחן הראשון להישארותם של שניים וחצי השבטים חלק נאמן מעם ישראל – עבר בהצלחה. בנקודה זו, יהושע מסיים להנחיל לכל השבטים את נחלותיהם, ובקרוב הוא ייפרד מעם ישראל.

